

A DOKUMENTÁCIÓS SZOLGÁLTATÁSOK TERJESZTÉSÉNEK TAPASZTALATAI

65.012.45:659.24

Ha dokumentációról beszélnek, akkor a legtöbbször különböző referátumok készítésére, bizonyos tájékoztató kiadványok szerkesztésére, irodalomkutatások összeállítására stb. gondolnak. Eközben megfelelnek arról, hogy ez csak a dokumentáció egy része /nem is mindig a leglényegesebb/, és hogy műszaki könyvtáraink munkájának eredményessége elsősorban a különféle tájékoztató szolgáltatások terjesztésén mérhető le. Ez a kérdés különben ma világossá vált a műszaki tájékoztatás homlokterében áll. A Nemzetközi Dokumentációs Szövetség /FID/ is ujabban állandóan a dokumentációs szolgáltatások terjesztésének feladatát hangsúlyozza, illetve ezt tartja a legfontosabb tennivalónak.

Mindenképpen lényeges tehát, hogy hazai vonatkozásban is minél több oldalról vegyük vizsgálat alá a műszaki dokumentációs szolgáltatások felhasználása érdekében eddig végzett munkánkat, és ebből következtetéseket vonjunk le a jövő feladatainak összeállításához. Jelen vizsgálatunk is ehhez kíván néhány szempontból hozzájárulni.

A terjesztés elsődleges és másodlagos lehetőségei

A műszaki könyvtárak munkájában a dokumentációs szolgáltatások terjesztése két szinten jelentkezhet:

elsődlegesen /a helyileg készülő kiadványok és egyéb tájékoztatói anyagok eljuttatása az érdekelt szakemberekhez/

másodlagosan /a külső dokumentációs szolgáltatások terjesztése az egyes vállalatokon belül/.

Magyarországon ma az utóbbinak van nagyobb jelentősége, mivel ide tartozik a vállalati szakkönyvtáraknak a külső /tehát központi, alközponti és egyéb helyről származó/ dokumentációs szolgáltatásokat terjesztő tevékenysége. A műszaki könyvtárak ezen a téren még közel sem használták ki az összes lehetőségeket. És itt nem csupán a könyvtárakba járó különböző referáló lapok, egyéb kiadványok és szolgáltatások helyi olvastatásáról és körözéséről van szó /bár ezen a téren is igen sok a tennivaló/, hanem főleg arról, hogy mit nem tudnak a könyvtárosok propagálni.

A nem főfoglalkozású könyvtárosok részére tartott minimum vizsgák, valamint a könyvtárlátogatások tapasztalatai azt mutatják, hogy ez a hálózat dolgozóinak túlnyomó többségét kitevő réteg még nem

ismeri valamennyi meglévő és saját vállalata szempontjából használható hazai szolgáltatásokat. Ezen kívül gyakran előfordul az is, hogy az üzemekbe érkező dokumentációs kiadványok tartalmi összetételéről sincs a könyvtárosnak megfelelő tájékozottsága. Mindezek pedig meggátolják, vagy sokszor egyenesen lehetetlenné teszik egyrészt a megfelelő anyagok beszerzését, másrészt terjesztését. Ma pedig, amikor az olvasói igények felkeltése legnagyobb részben a könyvtárosok feladata, erre igen nagy szükség van. Az ő feladatuk tudatosítani a műszakiak előtt, hogy bizonyos kiadványok figyelemmel kísérésével "házhoz szállítva" ismerhetik meg a külföldi szakirodalom legújabb és legjobb dokumentumait, illetve az abban foglalt ismereteket, eredményeket. Felvilágosítani az érdekelt szakembereket, hogy a szolgáltatások tanulmányozása útján kezüket rajta tudják tartani a technika számukra érdekes és értékes ágainak vérkeringésén, s ezáltal jobba és eredményesebbé tehetik munkájukat.

A dokumentációs szolgáltatások másodlagos terjesztése terén a fő-foglalkozású műszaki könyvtárosok tevékenységéről már kedvezőbb megállapításokat tehetünk. Hálózatunk munkatársainak ez a rétege ismeri az OMK és az alközpontok szolgáltatásait, legfeljebb az egyéb helyeken készülő kiadványokról nincsenek eléggé tájékozódva. Terjesztő munkájuknak általában viszont az egyik legnagyobb akadály, hogy a külső dokumentációs szolgáltatásokat nem propagálják eléggé, és a vállalatok részére értékes információk anyagokat tartalmazó központi és alközponti kiadványokat nem megfelelő /legtöbbször csak egy/ példányban rendelik meg, s így azokat nem is tudják megfelelően forgalmazni. Emellett és ezt megelőzően is azonban a könyvtárosok megfelelő propaganda-munkával még sokat tehetnek azért, hogy a könyvtárakban megtalálható különféle dokumentációs szolgáltatásokkal alaposan megismertessék olvasóikat és az érdekelteket, felhívják figyelmüket az ilyen jellegű anyagok rendszeres tanulmányozására és az ebből származó előnyökre.

A hálózat egyes könyvtáraiban /vagy a vállalaton belül, de a könyvtártól részben függetlenül/ készülő dokumentációs "termékek" elsődleges - azaz saját vállalaton belüli - terjesztése már jóval eredményesebb. Ezt a tényt örömmel kell üdvözlönnünk, de csak részben ítéltethetjük meg pozitíven. Minden kétséget kizáróan megállapíthatjuk, hogy azokon a helyeken, ahol saját dokumentáció folyik, az érdekelt szakemberek nagyobb százaléka olvassa a házilag készült tájékoztató kiadványokat, mint az egyéb forrásból származókat. Ez pedig csak részben természetes jelenség. Véleményünk szerint ugyanis a vállalatok dokumentációs tevékenysége "testreszabott" házi kiegészítése a központi, alközponti és egyéb külső helyekről származó szolgáltatásoknak. /Csak alapos megfontolások indokolhatják a részben azonos munkák elvégzését./ Éppen ezért tehát bizonyos fenntartással üdvözölhetjük a dokumentációs szolgáltatások elsődleges terjesztése terén elért sikereket, ha ezek mellett nem állnak a másodlagos terjesztés hasonló eredményei is.

Állításaink számszerű kiinduló pontjainak bizonyítására a következőkben néhány statisztikai adatot is közlünk.

A z o l v a s ó k m e g á l l a p í t á s a i

Az OMK 1960-ban, az "EREDMÉNYESEBB MŰSZAKI DOKUMENTÁCIÓÉRT!" elnevezésű munkaverseny tartama alatt a versenyben résztvevő könyvtárosok segítségével olvasói adatfelmérést végzett. Ennek a vizsgálatnak eredményeiről máskor és más helyen bővebben beszámolunk, most csupán a dokumentációs szolgáltatások eddigi hálózati terjesztése szempontjából számottevő adatok felhasználásával néhány érdekesebb tapasztalatra és összefüggésre mutatunk rá. Konkrétan arra, hogy a műszaki könyvtárak olvasói milyen mértékben tanulmányozzák a különféle dokumentációs szolgáltatásokat.

Megállapításainkat 1129 olvasó "Önvallo má sa" alapján állítottuk össze. Közülük 293 kutató- és tervezőintézeti, 836 pedig üzemi műszaki könyvtárak olvasója. A kérdőív vonatkozó részére adott válaszaikat ezenkívül még csoportosítottuk aszerint is, hogy az illető szakember vállalatánál folyik-e helyi dokumentációs kiadványok összeállítása vagy sem. /Az üzemekből beérkezett olvasói kérdőívek kitöltői közül 456, a tervező- és kutatóintézetiek közül 197 dolgozik olyan helyen, ahol a vállalatban belül bizonyos - kiadványban is jelentkező - dokumentációs munkát végeznek./

Ennek előrebocsátásával tekintsük át először a helyileg készülő dokumentációs kiadványok el s ő d l e g e s helyi terjesztését. A beérkezett válaszokból kitűnik, hogy saját vállalatának dokumentációs kiadványait a műszaki könyvtárak olvasói közül

- a tervező- és kutatóintézetekben

66,0 százalék rendszeresen,
29,4 százalék pedig alkalmilag,

- az üzemekben

61,8 százalék rendszeresen,
38,2 százalék alkalmilag tanulmányozza.

Ez a néhány adat a legteljesebb mértékben alátámasztja azt az előzőekben már leszögezett megállapításunkat, hogy a helyi dokumentációs kiadványok terjesztése igen jó határfoku. Ennek okaira még visszatérünk. /De természetesen még itt is van lehetőség az olvasók körének kibővítésére, mivel ezek az adatok a műszaki könyvtárak már meglévő olvasóira vonatkoznak csak./

Égészen más a helyzet azonban ugyanezekben a helyeken a nem házi dokumentációs szolgáltatások m á s o d l a g o s t e r j e s z t é s e terén. /Erre vonatkozó következtetéseink az 1. számú táblázatból indulnak ki./

A KÜLSŐ DOKUMENTÁCIÓS SZOLGÁLTATÁSOK IGÉNYBEVÉTELE OTT, AHOL VAN HELYI
KIADVÁNY IS

	üzemekben	tervező- és kutatóintézetekben
OMK MŰSZAKI LAPISZEMLEIT		
rendszeresen használja	33,7 %	31,5 %
alkalmilag használja	22,9 %	26,9 %
nem használja	43,4 %	41,6 %
OMK FIGYELŐKARTON SZOLGÁLATÁT		
rendszeresen használja	15,2 %	14,2 %
alkalmilag használja	19,8 %	22,8 %
nem használja	65,0 %	63,0 %
OMK TÉMAFIGYELŐ SZOLGÁLATÁT		
rendszeresen használja	19,5 %	23,9 %
alkalmilag használja	19,2 %	20,3 %
nem használja	61,3 %	55,8 %
AZ ALKÖZPONTI DOK.KIADVÁNYOKAT		
rendszeresen használja	5,0 %	7,6 %
alkalmilag használja	15,8 %	13,7 %
nem használja	79,2 %	78,7 %
AZ EGYÉB VÁLLALATOK KIADVÁNYAIT		
rendszeresen használja	5,0 %	5,6 %
alkalmilag használja	15,5 %	20,8 %
nem használja	79,5 %	73,6 %
A KÜLFÖLDI DOK. KIADVÁNYOKAT		
rendszeresen használja	5,8 %	12,2 %
alkalmilag használja	22,1 %	20,2 %
nem használja	72,1 %	67,6 %

A külső helyekről érkező dokumentációs szolgáltatások terjesztése azokban a vállalatokban, amelyeknek van saját kiadványuk is, tehát nem kielégítő. A leginkább ismert és keresett OMK lapszemléket is az olvasóknak több mint 40 százaléka nem forgatja, elsősorban minden valószínűség szerint azért, mert nem jut /helyesebben nem juttatják/ hozzájuk valamilyen oknál fogva. /Az ilyen okok felkutatása és megszüntetése a könyvtárak legfontosabb dokumentációs feladatai közé tartozik./ De még kisebb határfoku az OMK figyelőszolgálatának és témafigyelő szolgálatának terjesztése. Ez az érdekeltek szűkebb körénél fogva bizonyos fókig természetes, de az a tény, hogy a könyvtárak olvasói 55-65 százaléokban nem használják ezeket, az bizonyára a terjesztés és kisebb részben a hiányos előfizetés hibájául róható fel. A külső dokumentációs szolgáltatások sorában, az igénybevétel szempontjából, a harmadik csoport az alközponti, az egyéb vállalati és a külföldi referáló lapok, címfordítás-jegyzékek és egyéb kiadványok. Ezeket már az olvasók 67-79 százaléka nem ismeri, illetve nem használja, de a maradék érdeklődők közül is igen elenyésző azok száma, akik rendszeresen tanulmányozzák ezeket. A terjesztés ilyen arányu sikertelenségének azonban itt még súlyosabb okai vannak: nem minden alközpont ad ki dokumentációs kiadványt, a külső vállalatok szolgáltatásai általában csak rokon profilu vállalatoknál használhatók, a külföldi referáló lapok terjesztése nyelvi akadályokba is ütközik stb. A lehetőségek tehát ezen a téren a legkorlátozottabbak, de igaz az is, hogy nem tettünk meg még minden szükségést.

- x -

Előző megállapításaink után sokan joggal várhatnák, hogy a következő helyzetkép viszont arról számol be, hogy azokban a vállalatokban, ahol nem adnak ki házi dokumentációs kiadványt, a külső dokumentációs szolgáltatások terjesztése eredményesebb. Ez azonban nem egészen így van. Némely kívülről érkező szolgáltatás terjesztése ugyan nagyobb határfoku, de általánosságban véve az adatok nagy hasonlóságot mutatnak./Részleteiben is kitűnik ez a 2. számú táblázatból./

Abból, hogy a különféle külső dokumentációs szolgáltatások a műszaki könyvtárak olvasóinak hány százalékaig jutnak el, bizonyos sorrend is megállapítható arra nézve, hogy mely kiadványtipusok másodlagos terjesztése a legeredményesebb, illetve, hogy a műszaki termelési könyvtári hálózatban az olvasók milyen dokumentációs szolgáltatásokat szeretnek leginkább használni. /Ezt a sorrendet jelen sorok olvasója is könnyen összeállíthatja magának a közölt táblázatok alapján./

A dokumentáció elsődleges és másodlagos terjesztésének eddigi tapasztalataiból - a már eddig elmondottakon kívül - több olyan következtetést is levonhatunk még, amelyek egyúttal a műszaki termelési könyvtárhálózat legfontosabb dokumentációs feladataira is rámutatnak.

A KÜLSŐ DOKUMENTÁCIÓS SZOLGÁLTATÁSOK IGÉNYBEVÉTELE OTT, AHOL NINCS

HASONLÓ HELYI KIADVÁNY

	üzemekben	tervező- és kutatóintézetekben
OMK MŰSZAKI LAPSZEMLEIT		
rendszeresen használja	23,4 %	35,4 %
alkalmilag használja	14,4 %	29,2 %
nem használja	62,2 %	35,4 %
OMK FIGYELŐKARTON SZOLGÁLATÁT		
rendszeresen használja	14,7 %	14,6 %
alkalmilag használja	10,8 %	13,6 %
nem használja	74,5 %	71,8 %
OMK TÉMAFIGYELŐ SZOLGÁLATÁT		
rendszeresen használja	21,1 %	22,9 %
alkalmilag használja	7,8 %	16,7 %
nem használja	71,1 %	60,4 %
AZ ALKÖZPONTI DOK.KIADVÁNYOKAT		
rendszeresen használja	11,0 %	8,4 %
alkalmilag használja	11,2 %	16,6 %
nem használja	77,8 %	75,0 %
AZ EGYÉB VÁLLALATOK KIADVÁNYAIT		
rendszeresen használja	2,5 %	1,1 %
alkalmilag használja	19,7 %	10,4 %
nem használja	77,8 %	88,5 %
A KÜLFÖLDI DOK.KIADVÁNYOKAT		
rendszeresen használja	4,8 %	9,3 %
alkalmilag használja	22,7 %	29,2 %
nem használja	72,5 %	61,5 %

2.sz. táblázat

A vállalati dokumentációs munka terjesztési feladatai

A dokumentációs munka szerves - és egyben sokak szerint legfontosabb - része a különféle dokumentációs szolgáltatások eljuttatása az érdekelt szakemberekhez. A műszaki termelési hálózathoz tartozó vállalati szakkönyvtárak kisebb vagy nagyobb mértékben valamennyien végeznek ilyen értelemben vett dokumentációs tevékenységet /többek között ez adja meg szakkönyvtári jellegüket/: azaz terjesztik elsődlegesen a saját vállalatuk, másodlagosan pedig a külső intézmények, vállalatok stb. dokumentációs szolgáltatásait.

Ennek a munkának a jelentősége a hálózat fejlődésével együtt növekedik, s ma már - első ízben a műszaki könyvtárak 1960. évi "Eredményesebb műszaki dokumentációért!" elnevezésű munkaversenye során - általánosságban is összefoglalhatjuk eddigi eredményeit. Kötelességünk is ezt megtenni, mivel ezzel egyidejűleg a hálózatnak iparunk műszaki fejlesztését elősegítő tevékenységének egy fontos területét is lemérhetjük. Senki előtt nem lehet vitás, hogy az elmúlt években műszaki könyvtáraink nagy léptekkel haladtak előre a műszaki dokumentációs szolgáltatások terjesztése terén, és ma már egyre több érdekelt szakember tanulmányozza a különféle referáló lapokat, kurrens folyóiratoikk-jegyzékeket, tartalomjegyzék-fordításokat, tájékoztató kiadványokat, irodalomkutatásokat stb. A további tennivalók összefoglalásával hangsúlyozzuk ennek a munkának fontosságát.

A második ötéves terv során a műszaki termelési könyvtárhálózat egyik legfőbb feladatává kell tenni a műszaki dokumentációs szolgáltatások terjesztésének fokozását. Ezen belül az egyes könyvtárakra a következő feladatok várnak:

1. Az üzemekben, tervező- és kutatóintézetekben dolgozó műszaki könyvtárosok és dokumentalisták alaposan ismerkedjenek meg mindazokkal a bel- és külföldi dokumentációs kiadványokkal, amelyek a vállalatuk termelési és kutatási feladatai szempontjából értékes szakirodalmi információs anyagok feltárásával /ismertetésével és közreadásával/ foglalkoznak. A hálózat központja és alközpontjai minden alkalmat /oktatás, továbbképzés, körlevelek, módszertani kiadványok, tapasztalatcsere megbeszélések, munkaértekezletek stb./ használjanak fel a dokumentációs szolgáltatások tartalmának, terjesztési lehetőségének és felhasználásának ismertetésére.
2. A hálózat dolgozói tudatosítsák a dokumentációs szolgáltatások létezését, feladatát, jelentőségét és hasznosságát vállalatuk érdekelt szakemberei körében. /Nem nyugodhatunk bele abba a ténybe, hogy még vannak olyan vállalatok, ahol a vezető műszakiak sem ismerik a műszaki dokumentáció különböző szolgáltatásait, amelyeket éppen ezért nem is igényelnek, és nem is értékesítenek munkájukban. Ezzel ellentétes példák mutatják, hogy a nevelő és felvilágosító munka idővel komoly eredményekkel jár./
3. A vállalati műszaki könyvtárak - beszerzéseiknél, előfizetéseiknél - az első helyen vegyék figyelembe mindazoknak a do-

kumentációs szolgáltatásoknak a megrendelését, amelyek gyűjtőkörük és vállalatuk profilja szempontjából hasznos anyagot tartalmaznak. Kérjük a rokon vállalatok kiadványainak ingyenes megküldését.

4. Gondosan elemezve mérlegeljék a megrendelendő dokumentációs kiadványok várható és elérhető keresettségét, és ehhez igazítsák példányszám-igényüket. /Teljesen helytelennek tartjuk, hogy például az OMK Műszaki Lapszemle "Gépészet" című referáló lapját egy ötezres dolgozót foglalkoztató és egy ötezres létszámú vállalat egyaránt 1-1 példányban rendelje meg./ Ebben a vonatkozásban semmiképpen sem szabad ragaszkodni az egy példányos beszerzés mechanikus elvéhez. /Csak a külföldi kiadványok esetében./
5. Saját /házi/ dokumentációs kiadvány összeállítására és terjesztésére csak ott van szükség, ahol minden kétséget kizáróan megállapítást nyert, hogy a készen kapható központi, alközponti és egyéb szolgáltatások nem elégítik ki az igényeket. Tehát a dokumentációs munkának sehol sem szabad azzal kezdődnie, hogy a műszaki könyvtár elhatározza valamilyen helyi kiadvány összeállítását, hanem előzőleg a már létező szolgáltatásokat terjesztését kell elvégeznie, és ha ez valamilyen okból nem bizonyult megfelelőnek /és csakis akkor/, foglalkozhatik avval a gondolattal, hogy miként tudná azokat a helyi igényeknek megfelelően kiegészíteni, esetleg gyorsabbá és könnyebben terjeszthetővé tenni.

A fenti 1-5 pontokban előadottak a dokumentációs szolgáltatások terjesztését elősegítő közvetlen okok /előfeltételek/ biztosításáról szóltak. Ezek nélkül a műszaki könyvtárak munkájának vonatkozó része nem válhat kellően megalapozottá és eredményessé.

A továbbiakban a terjesztés közvetlen feladatait ismertetjük.

6. A szakkönyvtáraknak azonos lendülettel és erővel kell terjeszteniük saját kiadványaikat és az általánosabb érdeklődésre számot tartó külső szolgáltatásokat. Nem helyes, ha a terjesztés elsődleges feladataira a könyvtáros vagy dokumentalista nagyobb figyelmet fordít, mint a másodlagosakra. Ez természetesen legkevésbé következik abból, hogy a helyi tájékoztató kiadványok kiegészítő jellegűek, vagy gyorsaságuknál fogva átmeneti hiányt hivatottak pótolni. /Nem áll ez teljesen azokra a házi kiadványokra, amelyek több külső forrásból származó kiadvány anyagából veszik át a vállalat szempontjából értékes referátumokat, címeket stb./
7. A terjesztés fontos feladata, hogy mindazokból a szakemberekből, akik csak alkalmilag tanulmányozzák a dokumentációs szolgáltatásokat, olyan olvasókat neveljünk, akik rendszeresen igénylik, és használják a részükre értékes információs anyagokat tartalmazó kiadványokat, katalógusokat és jegyzékeket.

8. A dokumentáció terjesztő munkájának biztosítania kell, hogy a megfelelő szolgáltatások a megfelelő időben eljussanak minden érdekelthez. Mivel pedig általános vélemény szerint minden műszakinak szüksége van a külföldi műszaki eredmények megismerésére, a terjesztés feladata annak felmérése, hogy milyen szakembernek milyen tájékoztatásra van szüksége, másrészt hogy az egyes szolgáltatások milyen szakemberek részére szólnak. Utána pedig gondoskodni kell arról, hogy mindenki megkapja az őt érdeklő tájékoztatást. A terjesztést tervszerűen és állandóan fokozni kell az összes érdekeltek körében.
9. El kell háritani a terjesztést gátló tényezőket. Alapvetően helytelennek tartjuk, hogy mind a könyvtárosok, mind az érdekelte szakemberek egy része azért részesíti előnyben a házi dokumentációs szolgáltatásokat a külsőkkel szemben, mert az abban ismertetett dokumentumok könnyebben és biztosabban megszereshetők. /Vonatkozik ez akár az eredeti dokumentumokra, akár azok fordítására vagy fotokópiájára./ Az OMK-nak, az alközpontoknak és a vállalati műszaki könyvtárosoknak közös kötelességük, hogy biztosítsák minden Magyarországra beérkező dokumentum beszerezhetőségét, hozzáférhetőségét.
10. A hálózaton belül foglalkozni kell a hazai dokumentációs szolgáltatások iparágankénti komplex terjesztésének gondolatával és gyakorlati megvalósításával.
11. A műszaki könyvtárosok kísérik figyelemmel, hogy olvasóik milyen eredménnyel hasznosítják a hozzájuk eljuttatott dokumentációs szolgáltatásokat, és propagálják ezirányú pozitív tapasztalataikat. /A propaganda egyik legjobb forrása, ha pl. a vállalaton belül konkrét példával tudjuk igazolni, hogy az ilyen és ilyen dokumentációs szolgáltatások alapján X.Y. figyelmét felkeltettük egy folyóiratcikkre, amit azután fordításban megszereztünk részére, s ennek alapján sikerült megoldania a vállalat ilyen és ilyen fontos problémáját stb./ A szakembereknek a dokumentációról elhangzott megállapításait, észrevételeit, kívánságait a könyvtárosok és dokumentalisták juttassák el a szóbanforgó kiadványok szerkesztőihöz, kiadóihöz.

Balázs Sándor - Szabolcska Ferenc

+ + +

Balázs, S. - Szabolcska, F.: Experiences in dissemination of documentary services.

The efficiency of the work of a special library lies on the dissemination of information. Technical libraries in the Hungarian industry achieved great successes in this field but this part of their activity must be emphasised even more in the future.

The primary dissemination of the local publications /abstracting journals, lists, indexes etc./ is near to one-hundred-per-cent but only among the constant readers of the central and other outside services within the factories, research-and planning institutes is nearly not so satisfactory.

As a consequence of the technical documentation being centralized in the Hungarian Central Technical Library, special libraries in industry are only to complete the various types of central documentation services for their own use. So, the scope of secondary dissemination of abstracting publications within the enterprises is to be raised to the standard of that of the tailor-made local services.

Tasks of dissemination: special librarians and documentalists must be acquainted with all domestic and foreign services of technical documentation; technicians in the industry must be supplied with the information of interest to them; documentalists must educate occasional readers to regular ones; obstacles of secondary dissemination /e.g. acquisition of central documentary publications only in one copy/ must be removed etc.

+ + +